

## „PÁBITEL ZE ŽÍŽKOVA“ OSLAVUJE SEDEMDESIATKU

Keď Bohumil Hrabal napísal v roku 1964 zbierku poviedok Pábitelé, obohatil češtinu o nový pojem. „*Pábitelom sa nazýva človek, ktorý je rovněž navštíven inspirací a říká věty, o kterých rozumní lidé říkají, že jsou nerozumné, a dělá věci, které slušní lidé nedělají, a tím ztrácí hranice mezi realitou a fantazií. Je to člověk svérázný, originální, věci dělá jinak, s přesvědčením, rád si domýšlí realitu, zkresluje ji, pro něho to pravda ale je a dělá mu to radost. Vypravěč, který svým osobitým způsobem miluje život a hledá tak krásu ve všednostech a nejzákladnějších projevech a věcech lidského života.*“

S touto svojráznou definíciou a tvorbou B. Hrabala som sa zoznámil ako vysokoškolský študent koncom osemdesiatych rokov (ako sa dnes populárne hovorí, minulého storočia), kedy som sa prvýkrát stretol aj s L. Lukšanom, vtedy kolegom vedúceho mojej diplomovej práce z Ústavu informatiky a výpočetní techniky Československé akademie věd. Nikdy by ma nenapadlo, že by tieto dve udalosti mohli súvisieť. A paradoxne až dnes po 25 rokoch, keď píšem tieto riadky, som si uvedomil koľko majú Pábitelé a Ladislav Lukšan spoločného.

L. Lukšan sa narodil v Prahe a v období vzniku Pábitelov študoval na Fakulte elektrotechnické Českého vysokého učení technického v Prahe. Po štúdiách bol prijatý ako aspirant na Ústav radiotechniky a elektroniky ČSAV, kde pracoval až do roku 1976, kedy sa ako čerstvý majiteľ titulu kandidát vied stáva jedným zo zakladajúcich členov Centrálního výpočetního střediska (CVS) Československé akademie věd. Od tej doby pôsobil na rovnakom pracovisku, ktoré postupne menilo svoje meno cez Středisko výpočetní techniky (SVT 1980), Ústav informatiky a výpočetní techniky (ÚIVT) (v roku 1991, kedy L. Lukšan obhájil i doktorskú prácu a získal titul DrSc.) Československé akademie věd (ČSAV) či Akademie věd České republiky (AV ČR) od roku 1993. V roku 1998 bol ústav premenovaný na Ústav informatiky AV ČR a v roku 2007 sa stal verejnou výskumnou inštitúciou (v. v. i.). Menili sa mená, menili sa štáty i právne formy, len Lád'a vždy zostával stálicou a je ňou dodnes tak ako strýček Pepin, ktorý „*přijel původně na čtrnáctidenní návštěvu a už zůstal zbytek života!*“

Odborný záujem L. Lukšana bol od počiatku orientovaný jednoznačným smerom na numerickú matematiku, riešenie sústav nelineárnych rovníc, numerickú optimalizáciu, numerickú aproximáciu, matematické programovanie, optimálne riadenie, riešenie obyčajných diferenciálnych rovníc, lineárnu algebru a výpočtový software, a neskôr i nehladkú analýzu, úlohy s podmienkami komplementarity či semiinfinítne programovanie. Poviete si, a môže sa tak aj zdať, stále to samé. Ale nie je to to samé. Ej veru, v hrabalovskom duchu L. Lukšan „*znal tak dobře ty svoje hospůdky, že věděl, ve které hospodě svítí okny dopolední slunce, a věděl, kde svítí slunce odpoledne, a míval hospůdky, ve kterých to odpolední slunce bylo to samé jako dopolední, protože třeba taková hospůdka ÚI AV ČR, tam už od osmi hodin svítilo ranní sluníčko . . .*“

Pre záujemcov bude k dispozícii až do súčasnosti úplná bibliografia „*Soupis publikovaných prací prof. Ing. Ladislava Lukšana, DrSc. zpracovaný ke dni 14. 9. 2013 knihovnou Ústavu informatiky AV ČR, v. v. i., u příležitosti 70. narozenin autora*“ nielen vo forme výskumnej správy V-1181 s odkazmi na plné verzie článkov, ale i ako reprezentatívna on-line bibliografia na stránkach knižnice a navyiac ako CD ROM „*protože tady mají dobré nejen pivo, ale i ranní polévky a guláše a vůbec jídla, která jsou vedena jako přesnídávky . . .*“

Jednou súčasťou bibliografie, ktorá obsahuje viacej než 300 položiek, je i monografia – Ladislav Lukšan: *Metody s proměnnou metrikou: Nepodmíněná minimalizace*, Academia, 1990. Je venovaná gradientným metódam pre nepodmienenú optimalizáciu, najmä však metódam s premenlivou metrikou, ktoré sa v danej dobe ukázali ako najefektívnejšie. Táto ojedinelá práca je v našich zeme-pisných šírkach dodnes neprekonanou, pravda až na autora samého, ktorý v rámci svojho pôsobenia na Technické univerzite v Liberci, kde získal vedecko-pedagogické tituly docent (2001) a profesor (2006), pripravil niekoľko skript a učebných textov. Tieto materiály a samotný vývoj v danej problematike za posledných 20 rokov sa priamo ponúka k tomu, aby sa objavila v monografii. Nuž, ktože iný by mal byť jej autorom?

„Rád chodil dopoledne i na Technickou univerzitu v Liberci, kam od rána svítilo slunce a pan děkan v bílém rouchu točil ty svoje nebeské smíchovské desítky a jeho paní přes chodbu z kuchyně také zalité dopoledním sluncem přinášela nebeské talíře s kouřícími guláši a dršťkami na paprice a talíře s kyselými rybičkami ...“

Ladislav Lukšan je nepochybně vedeckou osobnosťou medzinárodného formátu. Niektoré jeho myšlienky ovplyvnili oblasti za hranicami jeho vlastnej odbornej činnosti. Ako jasný príklad možno uviesť veľmi zdarilý a môjmu srdcu blízky článok o riešení sedlobodových úloh autorov L. Lukšan, J. Vlček: *Indefinitely preconditioned inexact Newton method for large sparse equality constrained non-linear programming problems*, Numerical Linear Algebra with Applications 5 (3) (1998), 219–247, ktorý podnietil celú plejádu autorov v hľadaní efektívnych predpodmieňovacích techník pre iteračné riešenie indefinitných sústav lineárnych algebraických rovníc a ďalších súvisiacich problémov.

„A tak vydal se ještě na chvílku na jedno maličké pivo na hospodu, která byla mezi vysokými činžáky a kam slunce se dostalo okny jen na dvě hodinky, aby pak přes střechy svítilo jinam, zrovna tak jako v hostinci Numerická lineární algebra ...“

Celoživotnou aktivitou L. Lukšana je vývoj interaktívneho optimalizačného systému UFO (system for universal functional optimization). O tomto systéme obsahujúcom niekoľko tisíc modulov, ktorý sa priebežne vyvíja, môžeme pokojne prehlásiť, že sa za ním skrývajú desiatky človekorokov a úsilia celej jeho skupiny vrátane J. Vlčka, C. Matonohy, taktiež N. Ramešovej, M. Tůmy, M. Šišky, ale predovšetkým najmä L. Lukšana, hlavného architekta celého systému s veľkým aplikačným potenciálom. Podpora užívateľsky príjemného softwarového rozhrania a snaha o využitie rozsiahlych kódov v praktických situáciách je ďalší z charakteristických činností L. Lukšana a jeho kolegov. Zo súčasných aplikácií možno spomenúť napríklad optimalizáciu osvetlenia pre rovnomerný ohrev foriem v automobilovom priemysle či efektívne riešenie rovníc popisujúcich chemickú rovnováhu látok v podzemných vodách znečistených chemickou ťažbou uránovej rudy v severných Čechách.

„A tady ještě byla zahrada, a když bylo pěkné počasí, tak tady se nosilo pivo na zahradní stoly s pruhatými ubrusy, a tady taky byl biograf, kam se chodilo ze zahrady, a ten biograf byl tak maličký jako jídelní vůz mezinárodního rychlíku, a tady jste se mohli dívat na filmy na další aplikace a šlágry toho roku a při tom si odskočit zadními dveřmi do výčepu a napít se piva nejen o přestávce, ale i během filmu ...“

V súkromnom živote je L. Lukšan zodpovednou hlavou svojej rodiny so zázemím pani Vlasty, je vzorným otcom ich troch detí Evy, Petra a Ondřeje a dnes už aj sedemnásobným starým otcom – dedičkom vnukov a vnučiek od všetkých svojich detí. Rodina vždy bola a je tým Kerskom, kde sa L. Lukšan rád zdržuje a aktívne odpočíva po práci (keď sa to dá vôbec nazvať odpočinkom). „Proto si L. Lukšan brával jen jeden den dovolené, protože jeden den býval v nebi ... A tak ten jeden všední den si udělal svátečním, uměl si vybrat ten svůj sluneční den a seděl v šenku a nemohl se vynadávat na to, o čem nikdo nevěděl, o čem věděl jen on, že sluncem zalitý výčep jsou nebesa na Žižkově. A seděl a upíjel něžně pivo, musel usrkávat to pivečko, aby mu to pití vydrželo až do odpoledne, kdy slunce z výčepu v Loutí na Slapech se přesmyklo kamsi za Třebívlice, aby se objevilo v hlavním lokále až pozdě odpoledne, a tady bývala a ještě je od rána plná hospoda ...“

„Nikam nespíchal, věděl a těšil se, až zase přijde ohlášený krásný a sluneční den, že může pokračovat tam, kde naposledy přestal ...“

Majstroví Hrabalovi sa týmto ospravedľňujem za nevhodné zásahy do jeho textov. V jednej veci by som ich rád ale rozhodne poopravil. Minulý čas nie je na mieste, tým pábitelom Láďa Lukšan, snáď mi láskavo i on odpustí, nepochybné je a bude i naďalej. Srdečne blahoželáme!

Miroslav Rozložník